

Tüdős S. Kinga (Sepsiszentgyörgy):
Idegen földről érkezett szolgálattévők
a fejedelemségkori Erdélyben (1616-1689)

Dolgozatom témáját, amely már azóta románul tanulmány formájában, magyarul könyvben is megjelent, többek között két román történész: Ștefan, Meteș (1887-1977), lelkipásztor, a Román Tudományos Akadémia levelező tagja, valamint David, Prodan (1902-1992), egyetemi tanár a Román Tudományos Akadémia rendes tagja, tanulmányai indították útjára. Időrendi sorrendben, előbb Ștefan Meteș megállapításait kívántam igazoltnak vélni a források tükrében, miszerint a fejedelemségkori Erdélyben élő elsősorban magyar főnemesek, nemesek a román vagy román származású jobbágyaikat kiüldözték Erdélyből.²⁰⁴ Meteșnek részben ellentmondó véleménnyel találkoztam David Prodan a „Fogarasföldi Urbáriumok” című kiváló forráskiadásának tanulmányában.²⁰⁵ Így e meglehetősen különböző erdélyi vonatkozású vélemény alapján indítottam útjára kutatásomat.

Kijelentésük valóság tartalmát a levéltárakban őrzött korabeli források alapján próbáltam nyomon követni.²⁰⁶ Az általam összegyűjtött csaknem 100 jobbágykötő levelek alapján elsősorban azok gazdaságtörténeti valamint nemzetiségvonatkozású tartalmát igyekeztem figyelemmel kíséreni, ugyanis e levelek különlegessége abban állott, hogy más vidékről érkezett emberekről szólnak. Ők voltak azok, akik a „székelyekből csinált” jobbágyok mellett kértek és kaptak életteret Székelyföldön. Sajatosságuk nemcsak abból eredt, hogy jobbára messzitről jöttek, hanem abból is, hogy ők még nem tartoztak a földet jól-rosszul művelő parasztok, az elégedetlenkedők, az igazukat kereső és követelő társaik soraiba. Még nem féltették, nem óvták javaikat, esetleg csak szokásaikat, anyanyelvüket őrizhették szívósan. Ők egyelőre nem is kívántak többet egy biztos helynél, ahol családjukkal együtt meghúzhatták magukat a viszontagságos időkben, ám ha jobb életkörülményekre találtak, hosszabb ideig is megragadtak.

E rövid terjedelmű, elsősorban magánjellegű okmányok a paraszti világ jogszokásainak tükrében a földesúr és az idegen jobbágy kapcsolatának olyan mozzanatait villantják fel, amelyekről máshonnan aligha szerezhetünk tudomást. Az egybegyűjtött kötlevelek, a feledés homályából név szerint több mint 400 személyt szólaltatnak meg. Mivel a jobbágy fejekötését igazoló levelek kordokumentumok, a történetírás hiteles kútfői, így a félre- és belemagyarázásra kevés esélyt nyújtanak.

A levelek olvasása során leginkább arra kerestem a választ, hogy kik voltak az el-, azaz a bevándorlók, és honnan jöttek, mi okból kényszerültek a jobbágyélet felvételére? Kik voltak a befogadó háromszéki földbirtokosok, és milyen feltételek mellett fogadták udvarukba a más vidékről érkezetteket? Melyek voltak azok a kötelezettségek és jogok, írott vagy íratlan szabályok, amelyekhez jobbágy és földesúr egyaránt igazíthatta lépteit az új viszonyok között. Továbbá figyelemmel kísérhettem az idegenből érkezett helyzetének alakulását, jogi viszonyait, a szökést, esetenként a szülőföldre való visszatérés lehetőségét.

²⁰⁴ Ștefan, Meteș: *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*. București, 1977.

²⁰⁵ David, Prodan, Liviu, Ursuțiu, Maria Ursuțiu: *Urbariile Țării Făgărașului*. II., București, 1976.

²⁰⁶ A forrásokat részben a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, részben pedig a Román Országos Levéltár Kovászna Megyei Igazgatósága Sepsiszentgyörgyön található családi levéltárak őrzik. A szövegben található példákat lásd: Tüdős S. Kinga: *Jobbágyélet a fejedelemségi Erdélyben*; uő.: *Iobagi din Țara Românească și Moldova stabiliți în secuime în secolul al XVII-lea*. In: *Studii și materiale de istorie medie*. XIV. Ed. Academiei Române, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, 1996, pg.119-125.; Uő. *Jobbágyélet a fejedelemségi Erdélyben. Jövevényjobbágyok Háromszéken 1616-1698*. Marosvásárhely, 2001.

Ezek az „idegen fiak”, a más vidékről jöttek, feltehetően nyomos okok alapján kényszerültek odahagyni szülőföldjüket, nyelvi és kulturális hagyományaik környezetét, s érkeztek meg egy olyan közösségbe, ahol gyakran helybéli társaik is nehezen küzdöttek meg az élet mindennapi terheivel. Mégis vállalták, mert úgy tűnik, hogy ott, ahol addig éltek, már nem maradhattak. Érkezésük összefügg a főként 17. század elején észlelhető jelenséggel, amikor a székely nemesek, a tehetősebb gazdák gazdasági megfontolásból jobbágyaik mellé úgynevezett külső jobbágyokat fogadtak be a vármegyéből épp úgy, mint a szász székekből, a Fogaras vidékéről vagy éppenséggel a szomszédos román vajdaságokból. A század első évtizedeire jelenlétük annyira nyilvánvaló, hogy Bethlen Gábor 1614. évi, Maros- és Udvarhelyszék lustrálásakor őket külön rovatba soroltatta.²⁰⁷ Számuk Maros széken 290 főre emelkedett, amely a korabeli viszonyok között igen magas mutató. Ezzel szemben Háromszéken a jövevények (advenae) száma, úgy tűnik alacsony, ugyanis a fent említett összeírásakor róluk külön még nem tettek említést.

A század főként 20-30-as éveitől, a kötéslevelek alapján vizsgálva a népmozgást, a Kárpátok kanyarulatában fekvő, az Ojtozi-, a Bodzai-szoroson át Háromszékre letelepedők java része Moldvából és Havaselvéből érkezett. A szorosokon át vezető utakat, esetleg vadcsapásokat, a nehezen járható ösvényeket többnyire nem egyedül járták, feleségeiket, testvéreiket, s ha volt gyermeküket is magukkal hozták. 1630-ban Jonás Sztojka feleségével, Marinával, 1648-ban Vaszily, a moldvai cigány szintén feleségével, Ilonával érkezett Nagyborosnyóra. Oláh Koman 1682-ben Havasalföldről négy fiával és egy leányával gyarapíthatta Antos György jobbágyainak számát.

A Háromszékre érkezettek jobbágysorba kényszerülésük okait a kötéslevelekben következetesen nem sorolták fel. Ám a korabeli állapotok ismeretében írhatjuk, hogy a gazdasági erőnlét differenciálódása, a nincstelenség, az éhínség, a betegség, a mindegyre kiújuló háborús állapotok teremtette körülmények s nem utolsósorban az egymást követő természeti csapások adták kezükbe a vándorbotot. Érthető, hogy a nehéz sors alól felszabadulni kívánó paraszt az elvándorlásban rejlő lehetőségekben reménykedve hagyta el szülőföldjét és vándorolt többek között a Székelyföldre. Dimitrie Cantemir a „*Descriptio Moldaviae*” című művében lesújtó véleményekkel írt a Moldvában élő parasztok állapotáról. Szerinte a moldvai parasztok a világ legnyomorúságosabb sorsát éltek.²⁰⁸ A 16-17. századi román vajdaságokban a jobbágyok a vajdák, a bajorok tulajdonát képezték, azok szabták meg szolgáltatásaikat, szinte tejhatalommal rendelkeztek felettük. A „Moldva országban” élő parasztok „állapotya” felől a radnóti főispán, Szepesi István 1632 nyarán a következőket írta: „ott oly nagy adót szednek a szegénységen, ki miatt háborítattnak szegények”.²⁰⁹

---

²⁰⁷ Székely Oklevéltár Új sorozat. Szerkesztette Demény Lajos, Kolozsvár, 1998, köt. IV. pg. 202, 205-286; Imreh István-Pataki József: *A székely falu gazdasági-társadalmi szerkezete a XVI. század végén és a XVII. század elején*. In: Székely felkelés 1595-1596. Előzményei, lefolyása, következményei. Szerk. Benkő Samu, Demény, Lajos, Vekov Károly. Bukarest, 1979, pg.175.

²⁰⁸ Dimitrie Cantemir (sz. 1673, mh. 1723) a tudós, két alkalommal is Moldva fejedelme (1693 március-április, majd 1710-1711 között). Fő műve a latin nyelven írt „*Descriptio Moldaviae*” vagyis: „*Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*,” amelyet oroszországi tartózkodása alatt 1714-1716 között írt a berlini akadémia kérésére. Művében jelentős magyar vonatkozások is vannak. Magyar nyelven: „Moldva leírása” címen jelent meg, fordította Köllő Károly, Cselényi Béla, Debreczeni József, Bukarest, 1973.

6 Eudoxiu, Hurmuzaki: *Documente privitoare la istoria românilor*, Bucuresti, 1913, pg.989.

A jobbágyelvándorlás okait szemléletesen az 1685-1686-ban Moldvából érkezett csoport esetében követhetjük nyomon, ugyanis érkezésük összefüggésbe hozható azokkal a korabeli állapotokkal, amelyekről számos feljegyzés megdöbbentő képet rajzolt. Az 1672-ben kitört és hosszú ideig tartó lengyel-török háború hadszíntérré változtatta Moldvát. Aki tehetett, otthonából a hegyekbe, esetleg azokon túlra, a szomszédos országokba, Erdélybe menekült. Vito Piluzzio, Moldva apostoli vikáriusa 1682. évi jelentésében, a moldvai katolikusok lakta helységek állapotáról szóló beszámolójában jó néhány településről megjegyzi, hogy „tutti fuggiti”, vagy „adesso tutti fuggitti”, azaz a falu lakósága mind elmenekült.²¹⁰ És a példákat sorolhatjuk.

A jobbágykötő levelek a szék tarka világából többé-kevésbé három társadalmi kategóriában élő embereket szólaltatnak meg: a nemest, azaz a befogadó földesurat, a jobbágyságot vállaló idegent, esetenként azok hozzátartozóit, és a fogott bírakat, akik lehetnek nemesek, de lófők vagy gyalogok is. Ezek a fél, esetenként egy oldalra terjedő rövid okmányok a paraszti világ jogszokásainak keretében a földesúr-jobbágy viszonyának olyan oldalát mutatják be, amelyről, mint arra már utaltam, máshonnan aligha szerezhetünk tudomást. A leírások nyomán értesülünk arról, hogy miként népesedik be néhány háromszéki kisnemes udvarháza, s tárul elénk az 1630-1686. közötti évtizedek sajtós hangulata.

Azt, hogy milyen jobbágyélet várt az idegen földről érkezettekre, a kötlevelek soraiból leginkább a szegődések feltételei világítanak rá. Ezek közül előbb szóljunk a földesúr jobbágyaival szembeni kötelezettségeiről.

Ismeretes, hogy a 17. században mindegyre kiújuló háborúskodások, a dúlások a pusztulás időszakában egy-egy udvarház életében nem a befektetés, a nagygazdaság fejlesztése jelentette a tőkét, hanem a termelő munkáskéz. Még inkább így volt ez Székelyföldön, így érthető, hogy a jobbágyos gazda sokat megtett jobbágysai, szolgálói érdekében. Ezért jelenik meg a kötlevelek szövegének többségében, hogy a földesúr ígérete szerint jobbágyát „minden nyavalyájában” támogatta, „mindenek ellen oltalmazza”, úgy, mint ahogy „ura szokta jobbágyát oltalmazni”. Természetesen nemcsak az oltalom volt az egyetlen kötelezettség, amelyet a jobbágytartó vállalt jobbágysaiért. Gondoskodott a jövevény új életfeltételeinek kialakításáról is. A lemhenyi Geréb János földbirtokos a Moldvából érkezett Kranik Márton legénynek megígérte, hogy ad neki: „jóságot (...) minden hozzá tartozandó bonumival (javaival) erdőn és mezőn valókkal, rajta való házzal, istállóval és csúrral, mezőn való két darab búzavetéssel cub. (kőből) 2, azonban két ökör valore fl. (forint) 25 (értékben), két borjús tehenet valore fl. 2o.”. Ugyanakkor ígéretet tett arra is, ha a legény jámborul viselkedik és magát megbecsüli, meg is házasítja. Ennek fejében Kraniknak nyáron hetente négy napot, télen két napot kellett szolgálnia urát.

A háromszéki kisnemesek az idegen fiaikat elsősorban a meghatározhatatlan „szükség szerinti szolgálatra” fogadták fel. Közülük nem egy, aki szüleivel, esetleg gyermekként érkezett egy-egy háromszéki gazda udvarában és ott megbecsülte magát, továbbra is helyben maradhatott. Havaselvi Oláh Juvon, aki gyermekivel érkezett a rétyi Antos család udvarába, amikor elhalálozott, gyermekei, Buna és Jancsi továbbra is megmaradhatott a gazdaság udvarában, szöttek-fontak vagy más módon tették magukat hasznossá.

A szolgálatra kötelezés gazdaságonként változott. Kálnoki Sámuel 1692-ben a köröspataki udvarába érkezett románokat azzal a feltétellel fogadta oltalmába, hogy az Egyed-mezején létrehozott zalánpataki üvegcsűr szükségére fát vágjanak, mellette esztendőként négy hétig szolgálnak, szántás-aratásban részt vegyenek, legelőit rendben tartásuk és szükség idején minden jobbágyi munkát elvégezzenek.

Összegezve, a betelepülők kötelezettségeiket elsősorban a természetbeni szolgáltatásokkal és alkalom szerinti munkákkal róhatták le. Gazdaságtörténeti szempontból nyilván feltevődik a

---

²¹⁰ *Moldvai Csángó-Magyar Okmánytár*. Szerk. Benda Kálmán 1467-1706.I-II. Budapest, 1989, II. 699.

kérdés, hogy ezek a többnyire vándorló életformára kényszerült, állandó földműveléshez aligha szokott, olcsó munkaerőt jelentő betelepülők, vajon mennyire dolgozták meg hatékonyan a gazdasághoz tartozó szántóföldeket.

Ami értékes jobbágmunkának számított az a kézművesség volt. A bevándorlók között számos, valamilyen mesterséghez értő személyt említettek: Jónás Sztojka: „tímár művet és varga mívet is tud”. Moldvai Barbuly szücsmester. Orosz Ilie és Jean 1616-ban, amikor Gyárfás Pál lécfalvi udvarházában érkezett, a megállapodás értelmében jobbágyi kötelezettségeiket kádárművességgel rótták le. A jobbágy vagy zsellérsorban élő kézművesek között szembetűnő a fémmegmunkáló mesterséget végző cigányok száma. Kálnoki Sámuel udvarában jelentkező moldvaiak között olvasható Lakatos Rádul, rostacsináló Paszko, késcsináló Kozák, de volt közöttük vasműves, csizmadia is. Külön csoportot képeztek a pásztorok: Oláh János pásztorokodásával szolgálhasson jobbágyul, olvashatjuk a kötlevelben.

A levelekben ugyanakkor azt is rögzítették, hogy az idegenből jöttek milyen feltételek mellett térhettek haza, vagy cserélhettek gazdát önkényesen, ha életük úgy kívánta. A fejekötött, ha élt is ez utóbbival, számolnia kellett Erdélyben érvényben lévő jobbágyok szökését tiltó törvények következményeivel. Ennek hatására olvashatjuk a jobbágylevelekben, hogy ha az: „új fejekötött jobbágy” elszökne, „ura mindenütt hozzá nyúlhasson”: falun, városban, erdőn, mezőn, malomnál, nemesember jószágán, sóaknán, vámon, harmincadon, bányákban stb. Ha jól meggondoljuk, a felsorolás a fejedelemség területén egy talpaltnyi helyet sem hagyott említetlen, ahol a szökött jobbágy meghúzhatta volna magát. Ráadásul, legalább is elvben, az elfogott jobbágy kiadását senki és semmi sem akadályozhatta. A levelek tanúsága szerint: „ez ellen se inhibició, se supulsio, se gratia principis, se repulsio, se egyéb nemű törvénybeli remediumok ne obtalhassanak”. Minden tiltás és országgyűlési határozat ellenére, a szökött jobbágyok tovább maradhattak, s éltek Erdély határain belül. Lehetőséget a megmaradásra, a túlélésre a kényszer teremtette szükség kínálta, amikor a gyarapodni kívánó földesúr vagy gazda a szökött jobbágyot, a tiltás ellenére, oltalmába fogadta. A termelő munkáskéz hiánya-kényszere így fonódott egybe s kényszerítette a korabeli társadalmat egy törvényen kívül álló csoport, hallgatolagos elfogadására. A gazdaságát művelni, gyarapítani, esetenként fenntartani kívánó földesúr, ha másként nem tehetette, érdekeit követve, így fogadott fel szökött jobbágyot munkára, bár ezzel nemegyszer kockáztatta tekintélyét és biztonságát az erdélyi, székelyföldi rendek soraiban.

Az idegen földről érkezettek kötlevelének másik érdekessége a jobbágyok Erdély határain túlra való hazatérése esetenként a szökés lehetősége. Ennek említését azért tartom figyelemre méltónak, mert a gyűjteményt képező jobbágylevelek tanúsága szerint a Háromszékre érkezett idegen fiaknak nem tiltották meg a vajdaságba való visszamenetelüket. A hazatérés lehetőségével így bármikor élhettek, igaz, feltételekhez volt kötve. Ha közülük valaki „búcsú nélkül” hagyta el a gazdáját és tért vissza, esetleg szökött hazájába, büntetés nélkül tehetette, tiltás nem kötötte. Ez annál is érdekesebb, mert egyrészt a 17. században számos olyan megállapodásról olvashatunk, amely Erdély fejedelmei és a román vajdák között épp a szökött jobbágyok helyzetére vonatkoztak. 1638. október 26-án Vasile Lupu, Moldva akkori vajdája és I. Rákóczi György között létrejött egyik megállapodás épp az elfutott emberek kiadásáról szólt.²¹¹ 1652 februárjában hasonló indokkal küldött levelet Matei Basarab havaselvi vajda Eötvös Mihályhoz, a brassói bíróhoz, s a „két ország contractusára” hivatkozva kérte, hogy „tegyen jó választ” és segítse emberét, aki a városban és környékén szökött jobbágyait keresi.²¹²

Erdély fejedelmei és a vajdaságok között tehát létezett törvényes megállapodás, amelynek értelmében a székelyföldi földesúr bármikor megtilthatta volna az idegen jobbágyok távozását a vajdaságokba. Annál is inkább, mert ez a Fogarasaföldön élő jobbágyok esetében már bevált

---

²¹¹ Andrei, Veress: *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*. X. București. 1937, pg.51.

²¹² Uo. pg. 243.

módszerként, hatékonyan működött. Példaként itt Opra Paraschiva 1674 februárjában kelt jobbágleveleire hivatkozunk ahol, mint írják, ha Opra jobbágy, a recsi Boer Simon fogarasi porkoláb „földjéről és keze alól Erdélynek akármelyik részére” vagy Havasalföldre, vagy Moldvába elbujdosna, s kezei nem hozzák vissza, annyiban megbüntettetnek.²¹³ Ugyanakkor az is megtörtént, hogy a törvény ellenében a szökést vállaló jobbágy életében változást nem, vagy csak alig hozott, így nem egyszer, esetleg évek múltán, ha addig el nem fogták, saját jószántából tért vissza régi urához. Példaként Orosz István esetével hozakodom elő akiről, mint írják: „mostan magában gondolkodván (...) ifjúságának vétkit, hogy nem jól cselekedett volna, adá magát” ismét Donáth Mátyás udvarába jobbágyként.

Minden egybevetve, az idegen földről Háromszékre érkező jobbágyok az okiratok tanúsága szerint preferenciális helyzetben voltak nemcsak a székelyföldi, de a fogarásföldi társaikkal szemben is. S bár szabadságban ők sem éltek, de teljes rabságra sem voltak kényszerítve. A Havasalföldről vagy Moldvából érkezett jobbágyok szökését, mint már láttuk, az erdélyi jogszokás értelmében csupán Erdély területére tiltották meg, így bármikor visszatérhettek hazájukba. A Havasalföldről érkezett Kosztandi levelében például ez áll: „ha pedig hazájába akar menni úgy, mint Havasalföldibe, akkor tartozzék Antos uram elbocsátani”, ráadásul a szolgálat ideje alatt szerzett javait is magával vihet. Sőt urától „útilevet” is kap. Más levélben viszont azt rögzítették, hogy székelyföldi uruktól „Erdély országba se jobbágyul, se szolgálul ne mehessenek”, de a „magok országába békével mehessenek.”

A 17. században készített kötlevelekben a Háromszékre érkezettek java része, neveik és származásuk alapján, valószínűleg más nyelven beszéltek, más kultúrát éreztek magukénak és más vallást gyakoroltak, mint a székelyek. Ennek ellenére a szerződések szövegében nem rögzítettek a másságukat kihangsúlyozó feltételeket vagy megkötéseket, amelyekkel tovább nehezítették volna sorsukat az új élet küszöbén. A szerződésekben nevükhöz, érthető módon, egyetlen megkülönböztető jelzőt fűztek, amely a nemzetiségükre vonatkozott. Zömében moldvai „oláhok”, havasalvi fiak voltak, de szerepelt közöttük Vaszily moldvai cigány, Orosz István kinek apja Kirilla az orosz, Kádár Trinka úgyszintén orosz származású. A bevándorolt személyi adatait, elsősorban nevét, hitelesnek fogadtam el, annak ellenére, hogy a 17. században nem volt ismeretlen a névváltoztatás/hamisítás a szökött, a más vidékre telepedett jobbágyok körében. Példaként itt Barcsay Zsigmondné Gyulaffy Borbála levelével hozakodom elő, amelyben 1638 tavaszán, arra kérte Szilágyi Boldizsárnét, hogy adná vissza elszökött jobbágyát, aki most „Fazakas Jánosnak is nevezeti magát”, holott annak idején „Juanos Kalovatnak” hívták.²¹⁴

Végezetül a 17. századi Erdélyben a be- és elvándorlás gépezetét milyen mechanizmus működtette?

A levelek tükrében a válasz egyértelmű; a népmozgást elsősorban a gazdasági élet kínálta lehetőségek működtették. Ennek hatására kényszerültek a fogarásföldi románok Székelyföldre, a moldvai román Erdélybe, a székely pedig a vármegyékben, a szász székekbe természetesen lehetőleg törvényes keretek között.

Az Erdélyben élő román jobbágyok vándorlásával kapcsolatban további érdekes adatokat szolgáltat az Apafi fejdelem részére 1668-ban készített fogarásföldi szökött jobbágyok névsorához csatolt megjegyzések, amelyek alapján a román jobbágyok úticélja elsősorban nem a közelebb fekvő havasalvi részek voltak, vagy esetleg más erdélyi román lakta települések. Ellenkezőleg, a 45 fogarásföldi helységből elszökött 875 jobbágy zömében belső erdélyi településeken keresett menedéket. Még pontosabban: a Fogaras felső járásához tartozó 23 faluból eltávozott 474 jobbágy java része a Mezőség felé vette útját. Mások (109 fő) a Székelyföldre indultak,

²¹³ David, Pordan: *Urbarile ...*, pg. 566-567.

²¹⁴ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest. F9, Miscellanea, Cista 3, Fasc. 5, nr. 2.

s közülük 48-an Háromszékre érkeztek. Az Alsókománából származó Radul Bublecze „a tavaszal ment el”, s az összeírás évében Sesi-Zoltánban lakott. Many Bugh a felsőkománai jobbágy útja pedig az erdővidéki Barótra vezetett.²¹⁵

Függetlenül attól, hogy a jövevények Erdély határain innenről vagy túlról származtak, közülük, akik helyben maradtak, igyekeztek az élet törvényét követni és hasonlítani a helybéli földművelő parasztság többségéhez. Mások viszont tovább őrizték a félig nomád, állattenyésztő, pásztorkodó életmódot, s élvezték annak előnyét, ami azt jelentette, hogy szemben a telkes jobbágyokkal, nem kellett megküzdeniük az egyre nyomasztó adóterhekkel.

A fejedelemségkori Erdély soknemzetiségű elvi magatartásnormáit nemcsak a jobbágyok esetében figyelhetjük meg. Ez, a korabeli erdélyi nemesség, főnemesség összetételében is tükröződik, ui. a magyar nemesek mellett más nemzetiségű uraságok is élhették szokványos életüket, amennyiben vagyoni alapjuk megfelelő biztosítékot nyújtott rangjuk, címük, kiváltságaik birtoklásához.

Az idegeneknek, a jövevényeknek, nemzetiségre való tekintet nélkül tehát, nem csak Székelyföld, de Erdély is otthonukká válhatott. Számos országgyűlési végzés vonatkozott arra, hogy a „más országbéliek” amennyiben meg akarnak telepedni, jószágot, örökséget szerezni, tisztséget viselni megtehetik, de annak érvényt az országgyűlés valamint a fejedelemtől: „ilendő submis(s)ioval igyekezzék impetrálni (alázatossággal kérni)”, melyet ha megnyerhetnek, úgy: „állapotjokhoz és residentiájokhoz képest érdemlett tiszteket is viselhetnek, de különben se jószágot ne bírassanak, se annál inkább tiszteket ne viselhessenek”.²¹⁶

Igaz közülük kevésnek sikerült bejutniuk a fejedelemség legfelsőbb törvényhozó testületébe, az országgyűlésbe, de például a Kendeffyek, a Macskásiak Erdély előkelő famíliáihoz tartoztak. Fontos pozíciót betöltő román származású erdélyiekről is gyakran olvashatunk a korabeli okiratokban. Közéjük tartozott például Bethlen Gábor, Európa-szerte ismert diplomatája Markó-vajda is.²¹⁷

Veress Endre történész a korabeli okiratok gyűjteményének összefoglalójában kiemelte, hogy bár számát illetően kevés olyan „Literae armales”, azaz címeres levélre talált, amelyet Erdély fejedelmei, főleg Báthori Gábor és a Rákócziak adományoztak volna az erdélyi románoknak, de ezek a családok végül is hasonló jogokat élveztek, mint bármely más nemestársuk; joguk volt fegyver használatára, részt vehettek az országgyűlésen, adót nem fizettek, ellenben kötelezettek voltak a hadakozás idején harcra felszerelt katonákat küldeni a fejedelmi had erősítésére.²¹⁸ David, Prodan az 1651-1680-ból származó fogarasföldi urbáriumok közzétételét kísérelő tanulmányában viszont arra utal, hogy II. Rákóczi György és Apafi Mihály fejedelem idejében számos román származású erdélyi jutott nemeslevél birtokába. 1657 tavaszán.”Marginai Ona Janos boér levelében Asszonyunk eő Nga. minden penzen vett eöröksegit nobilalta”²¹⁹ A fejedelemasszony, Bornemissza Anna a „Meltosagos Havasalföldi Vajda eő kegileme Erdelyi Dridif Janos Deak nevü becsületes hívét (...) az ki alacsony rendbul szarmozot ugyan de dicseretes maga viselése és josagos cselekedeteinek gyakorlása által” megnemesített és „Fogaras Földen Fogarasi varunkhoz tartozo Dridif nevü” faluban három házat, házhelyet külső-belső javaival együtt adományozott neki.²²⁰

²¹⁵ David, Prodan: *Urbarile ...*, pg. 400, 403.

²¹⁶ *Magyar Törvénytar 1540-1848 évi erdélyi törvények*. Fordították és utalásokkal ellátták: Dr. Kolosvári Sándor és Dr. Óvári Kelemen, Budapest, 1900, pg.110.

²¹⁷ *Erdély Története 1606-tól 1830-ig*. Szerkesztette Makkai László, Szász Zoltán, Köt. II. Budapest, 1986, pg.745.

²¹⁸ Andrei, Veress: *Documente ...*, VII. köt. pg. IX.

²¹⁹ David, Prodan: *Urbarile ...*, pg. 34-35, 190.

²²⁰ David, Prodan: *Urbarile ...* pg. 923-924.

Végezetül befejezésként elmondható, hogy a különböző típusú források egyértelműen igazolják, hogy a 17. században az erdélyi román szolgálattévők ki-, vagy bevándorlását, érvényesülésüket a fejedelemségben nem befolyásolták vagy mozgatták a „nemzeti élet” irányította hatalmi törekvések. Nem üldözte őket sem a magyar, sem a szász földesúr, hiszen mint ismeretes abban a korban az alkalmas, olcsó munkaerőre mindenütt szükség volt. Megművelésre váró föld volt bőven mindenfelé, bárkinek jutott tehát letelepedésre alkalmas terület az akkor 700 000-1 millió lelket számláló Erdélyben épp úgy, mint a szomszédos román vajdaságokban. 1642 tavaszán a beszerceiek és a moldvaiak között zajló perben a moldvaiak is arra hivatkoztak, hogy: „miért igyekezzem más ember földét lelkeimre venni”, a nélkül is elég pusztá földé vagyon Moldovának.²²¹

Ugyanakkor az üldözések helyett számos országgyűlési határozat vonatkozott épp arra, hogy az uratlan, lézengő embereket, legyenek azok oroszok, (szlávok), románok, muntyánok, rácok vagy bulgárok, más jövevényekkel egyetemben telekre kényszerítsék. Az 1628. évi országgyűlés ezt így fogalmazta meg: „Az mi az jószágainkban lakozó uratlan oroszok és oláhok állapotját illeti, igen illendőnek itiltük mi is ... az kinek földökön olyan budoso uratlan oroszok, és oláhok comperiáltatnak (találtatnak), senki szolgáltni nem akarván, csak úgy élnek mint a herék, hogy az olyanokat az domus terrestris (földesúr) szabadon absque omni metu (minden félelem nélkül) megfoghassa és kezesithessen.”²²²

A korabeli tények rövid bemutatása is arra utalnak, mennyire értelmetlen, de főleg tudománytalan félremagyarázni a múltban történt valóságot, s a nyomorult emberek sorsát másként értelmezni, mint ahogy az a valóságban alakult. Belemagyarázás alapján etnikai természetű jelenséget keresni ott, ahol azt nem, vagy csak kivételes esetben volt kénytelen megélni a korabeli ember. Hiszen közismert, hogy minden szolgálattévő vagy jobbágy, ha munkáját becsülettel végezte értéket jelentett. A kérdés nemzetiségvonatkozású torzítása csupán politikai érdekeket szolgált a 19. és a 20. de tűni a 21. századiak számára is. Vélekedésükkel kapcsolatban kijelenthetjük, azoknak semmi közük sincs a korabeli események valóságához.

Természetesen az sem tagadhatjuk, hogy az „idegen fiakkal” a máshonnan érkezett jobbágyokkal szembe vegyülhetett bizonyos gőg vagy fölényérzet a helybéli főnemesség vagy nemesség, esetleg a falustársak részéről. Mindez viszont nem nevezhető csupán erdélyi sajátoságnak, azon belül is magyar-román viszonynak, hiszen mint ismeretes minden zárt, hagyományos társadalom szinte természetes válaszreakciójaként jelenik meg az új, a szokatlannal szembeni kételkedés, az elutasítás.

Feudal contracts in the Szekler Land

In Szekler (székely) society, with its special military duties, the situation of the feudal tenants was exceptional.

Within the limits of the seventeenth century, feudal tenants arriving from foreign lands to settle in the land of the Szekler formed a special group alongside the indigenous feudal tenants. For the time being they desired no more than a secure place where they could protect themselves and their families from the vicissitudes of the time. Their arrival was connected with that seventeenth century phenomenon whereby the Szekler nobles accepted so-called external feudal tenants on the basis of a decree of the diet similar to that employed by the nobles of the royal counties and the Transylvanian Saxon seats.

Within the framework of the legal customs of the peasant world, these brief contracts offer insights into the relationship between the noble and his tenant which we could hardly obtain

²²¹ A., Veress: *Documente ...* köt X. pg.116.

²²² *Erdélyi Országgyűlési Emlékek*. Szerkesztette: Szilágyi Sándor, köt VIII. Budapest, pg. 484.

elsewhere. They offer possibilities for question and response with which we can further modulate our impressions of the life of the feudal tenants. For example, we can learn who they were and where they came from, why were they forced to take up the life of a feudal tenant. Further; what were those duties and rights, sometimes written but often unwritten rules, which governed the steps of both tenant and noble. Finally the conditions for desertion and return to the land of birth and, through exhaustive examination, even ethnical aspects can be explored.

Looking at the content of the feudal contracts and the conditions of the time we can state that economic differentiation, starvation, disease, and natural disasters were the factors causing these feudal tenants to migrate.

The certificates witness to the fact the arriving feudal tenants were in a preferential situation compared with both their indigenous fellow tenants and the feudal tenants of the Fogaras region and the Royal Counties. Desertion of Wallachia and Moldavian tenants was only forbidden if the deserters remained on Transylvanian territory. Thus, they were free to return to their homelands at any time.

With regard to the ethnical aspect, on the basis of the contents of the certificates in- and out-migration in Transylvania was unconnected with nationality. The motor of migration was the economy and the economic possibilities forced to migrate.